

Vanilya Gökyüzü

Vanilla Sky filmindeki "vanilya gökyüzü" ifadesi The Seine at Argenteuil isimli Monet tablosuna atıfta bulunsa da sembolik anlamda acıdan, kötülüklerden veya zorluktan arınmış bir yaşam için metafor olarak da düşünebiliriz. Gerçekten de Monet'nin birçok tablosu tatlı bir rüya hissi uyandırır, güzel bir yazda, gün batımı gibi sıcak tonlarıyla insanın içini iyimserlikle doldurur.

Cameron Crowe tarafından yazılan ve yönetilen, Alejandro Amenábar ve Mateo Gil'in 1997 tarihli İspanyol filmi Abre Los Ojos Gözlerini Aç filminden uyarlanan Vanilla Sky, çok daha çelişkili duygular uyandırır. Tom Cruise'un oynadığı David karakteri, aynı Monet tablosundaki gibi hayatı dertsiz tasasız vanilya kıvamında yaşayan, umursamaz ve en yakınındakileri bile kullanılacak birer obje olarak gören mirasyedi –bir zengindir. Fakat Güzel yaşamına rağmen New York gibi dünyanın en büyük şehirlerinden birinde yalnız olduğuna dair kâbuslar peşini bırakmaz.

Bir gün kâbusları gerçek olur ve adeta bir mendil gibi kullanıp kenara attığı Julie, kullandığı arabayı köprüden aşağı uçurarak intihar ederken David'i öldürmeye kalkar. Bu olayın ardından Julie ölmüş, David ise kurtulmuş fakat yakışıklı yüzü onarılamayacak şekilde bozulmuş ve arkadaşları ona sırt çevirmeye başlamıştır. Ancak bu David'in gerçek kâbusunun sadece başlangıcıdır. Daha ne olduğunu anlamadan cinayetten tutuklanır ve hapiste, mahkeme tarafından atanan psikoloğu ile gerçekleşen görüşmelerde, neyin gerçek neyin hayal olduğunu, psikotik sanrılarını ve tanımadığı, üzerinde bir tür kontrolü varmış gibi görünen gizemli insanlarla ilgili tekrar eden vizyonlarını konuşurlar.

Vanilla Sky, bilim kurgu öğeleri taşımasına rağmen aslında aynı gerçek hayat gibi belirsizlikler ve ucu açık yorumlara müsait bir film. Yine de bazı ipuçları, gerçek veya şaşırtma amaçlı bazı yönlendirmeleri var. Örneğin televizyonda, buzda dondurulan ve canlı olarak korunan ve yeniden canlandırılan bir köpek olan Benny'nin nasıl canlandırıldığına dair bir şov görünür. İnsanlara hayatlarının geri kalanında uyurken vücutlarının kriyojenik olarak dondurulmasını sağlayan Life Extension adlı bir şirket vardır. Kişi öldükten kısa bir süre sonra vücut dondurulur ve beyin askıya alınmış bir durumda canlı tutulur. Şirket, ayrıca kişinin bir insanı dondurarak hayata döndürebileceğini iddia eder. Life Extension'da, ölümden hemen sonra bedeni dondurup korumanın yanı sıra, kişinin ne istediğine bağlı olarak sonsuz bir rüya durumuna da izin verilir. Hayatın belirli bir noktasındaki hatıralar silinecek ve kişi tarafından seçilen alternatif hatıralarla değiştirilecektir. Bundan sonra kişi, sonsuza kadar alternatif bir hayatın hayalini kurarak donmuş halde kalır.

Genelde eleştirmenler Vanilla Sky filminin "Gerçeklik" ve "Lucid Dream" olarak iki kısma ayrılabilirliğini savunuyor. Gerçekten de her şey vanilya gökyüzü halinde toz pembeyken dahi bazı tuhafliklar, yerine oturmayan detaylar var. Bilinçaltı sanki ona suçluluk duygusu veya başka sebeplerden ötürü rüya içinde mesaj yolluyor adeta. Bunların bir kısmını David de fark eder sanki ama tatlı ve sıcak rüyada yaşamayı daha çok ister sanki.

Ekonomi ve piyasalarda da zaman zaman gerçek olamayacak kadar iyi diye düşündüğümüz, gerçekliği sorguladığımız ama sonunda yine de uyumaya devam ettiğimiz zamanlar vardır. Hatta bu dönemler son yıllarda da gittikçe artıyor. Adeta bazı detaylar size sunulan sıcak Monet tablosuna sanki uymaz ama "Herhalde bende bir terslik var, ben anlamıyorum" dersiniz, üstünde çok da durmazsınız.

Örneğin bizim kullandığımız gösterge ve modellere göre aylardır geçerli olduğunu savunduğumuz makro çerçeve reflasyon olmaya devam ediyor. Hem takip ettiğimiz bu sinyallerin zamanlaması hem de bunların piyasa yansımaları olan sektör ve stil faktörleri, ana trendin reflasyon olduğuna işaret ediyor. Hatta yazın ikinci yarısında hem enflasyon hem de büyüme temposunda yıllık bazda gerileme ile birlikte bir sonraki konjonktürün "goldilocks" diye tabir edilen riskli varlıklar için kaymaklı dondurma gibi en tatlı olma ihtimali, bizim döngüsel modellerimize göre son derece yüksek. Bu dönem aynı zamanda "tapering" beklentilerinin ciddi yükseldiği bir zaman dilimine denk geleceği için ilginç olacak. Fakat bugün konuşmak istediğimiz şey şu: "Kullandığımız çerçeve bunu gösteriyor olsa bile tablo bizi yanıltıyor olabilir mi?" Bize gösterilen tablonun fazla dikkat çekmemiş detaylarına bir bakmaya çalışalım öyleyse.

ABD'de halka arz endeksi 2020'de S&P500 endeksini yüzde 90 oranında geride bırakmıştı. Bu sene ise aynı halka arz endeksi S&P500'ün yüzde 18 gerisinde kaldı. Geçen seneden beri piyasalarda gördüğümüz güzel tablonun ana renklerinden biri olan halka arzlarda renklerin solmaya başlaması dikkat çekici.

ABD’de şirketlerin vergi oranlarının yüksek olduğuna dair şikâyetlere rağmen gerçek şu ki; S&P 500'deki şirketlerin dörtte birinin ödediği efektif vergi oranı yüzde 15'in altında. Fakat kurumlar vergi artırımına destek alamama olasılığına karşı ABD Başkanı Joe Biden'ın B planı, minimum kurumlar vergi oranı olarak yüzde 15'i getirmek. Bunun şirket karları üzerindeki etkisini anlatmaya gerek yok sanırım. Politika yapıcılar, “Enflasyon kabul edilemeyecek kadar düşük” ve “Son zamanlardaki yükseliş geçici” diyedursun “iş bilenler” farklı düşünüyor. 26 Mayıs günü, JP Morgan CEO'su Jamie Dimon ekonomik görünümle ilgili bir Senato oturumu sırasında bir soruyu yanıtlarken şunları söyledi: “Hükümetin krizin başlarında yaptıklarını destekliyoruz. Büyük bir finansal krizi ve muhtemelen bir noktada depresyonu durdurduğunu düşünüyoruz. Ancak şimdi benzeri görülmemiş, otomatik pilotta devam eden mali ve para politikasından bahsediyorsunuz. Pekâlâ, iyi haber şu ki, bu yıl çok güçlü bir ekonomimiz olacak. Tüm bu harcamalar gerçekleştiğinde, kolayca gelecek yıla ve hatta belki de 2023'e girebilir. Ama evet, enflasyonu yükseltecek. Bence yüzde 1,6 enflasyonda yanlış bir şey yok.”

Şu ana kadar sıcak olan Wall Street ile Biden ilişkileri, pastanın büyütülmesinin yanında Biden'ın sermayeden emeğe doğru dilimleri genişletmek istemesiyle ekşir. Zaten Vanilla Sky'daki David'in en yakın arkadaşı Brian'ın deyimiyle: “Tatlı, ekşi olmadan asla yeterince tatlı olmaz.”

Tabii kimsenin günahını almamak lazım ama özellikle son yıllarda yatırımcı ile momentum trader arasındaki farkın, hatta kumar ile trade etmenin arasındaki farkın ne olduğu belki de kasten flulaştı. Gerçek dünyadaki temeller, her zaman piyasalarda karşılığını bulacak diye bir kural yok ama ikisi arasındaki makasın açıldığı dönemler, en büyük risk ve getiri potansiyellerinin olduğu zamanlardır. Bunu görmek için yaşadığınız fanusun dışına çıkıp, gerçek dünyaya bakmanız gerekir. Mesela tarımla uğraşanların gerçekten kaçma lüksü yoktur ama finans nedense sanal ve gerçek dünyadan kopuk bir alan sayılır. Fakat sen de böyle düşünüyorsan dışarı çıkıp gerçek gökyüzüne de bakmazsın, fırtına bulutlarının yaklaştığını anlayamazsın. Sen de aynı Wall Street'in 2008 krizi öncesi yaptığı gibi görmediğin, bilmediğin mülkleri alıp satarsın ve dünyayı excel tablosundaki sayılardan ibaret sanırsın. Boğa piyasası diye adlandırılan sonradan balon olduğu anlaşılan o dönemde yüksek yerlere gelen insanların karakter kalitesine bakanlar, çoğunluk hızlı servet hayalleri kurarken, bir sonraki kareyi tahmin edebiliyordu ama sistem görmeme ve duymama üzerine kurulu olduğu için evhamlı bir takım sanrılara sahip insanlar diye yaftalandılar.

Çevreyi yok sayan anlayışın da mecburen değişmeye başladığını görüyoruz. Fakat bunun da çıkaracağı doğrudan ve dolaylı maliyetler konusu henüz yavaş yavaş anlaşılıyor. Yani “Biz çevreyi çok severiz, yeter ki harekete geçmenin bize maliyeti olmasın” anlayışı da duvara toslamak üzere. Rüya yerine gerçekleri görmeye çalışanlar için bu da sürpriz değil.

Yale Üniversitesi'nden ekonomist William Nordhaus, 2008'de şöyle yazmıştı: "Herhangi bir politikanın küresel ısınmayı çözmeye etkili olabilmesi için karbonun piyasa fiyatlarını yükseltmesi gerekecek. Bunun da fosil yakıtları ürünlerinin piyasa fiyatını yukarı çekecektir." Nordhaus'ın, 2018'de iklim değişikliği konusundaki çalışmaları nedeniyle Nobel Ekonomi Ödülü'ne layık görüldüğünü de belirtelim.

“Aman maliyetlerimiz yükselmesin, rekabetçi olamayız” diyenler olacaktır. Onlara Almanya örneğine bakmalarını tavsiye ederim. Çevre konusunda Avrupa şartlarında dahi ileri sayılabilecek Almanya'da, güneş ve rüzgar enerjilerinin elektrik ek ücretiyle sübvansede ediliyor. Hatta Forbes dergisine göre; çevreyi kurtarmak adına enerjiyi pahalı hale getirmek için Almanya'dan daha fazlasını yapan çok az ülke var. Gerçekten de OECD, Almanya'nın 2006 ve 2017 yılları arasında haneler için elektrik maliyetini nasıl yüzde 50 artırdığını gösteriyor. Fransa'da ise elektrik fiyatları, Alman elektrik fiyatlarının sadece yüzde 60'ına denk geliyor. Fakat Fransa da konunun önemini anladı ve çevrecilerin baskısı altında. Bu nedenle Fransa, nükleerden yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiyor. Sonuç olarak Fransa'da elektrik fiyatları daha hızlı yükselecek.

“Başarıya ve kara giden her yol mubahtır!” felsefesinin ve bu anlamda neoliberalizmin altın portresinin de artık solduğuna dair önemli haberlerden biri de 26 Mayıs'ta Hollanda'dan geldi. Bir Hollanda mahkemesi, Shell'in iklim değişikliğinden kısmen sorumlu olduğunu tespit etti ve şirkete karbon emisyonlarını keskin bir şekilde azaltmasını emretti. Lahey'deki bölge mahkemesi, Shell'in yalnızca doğrudan karbon emisyonlarını değil, aynı zamanda Shell yakıtlarını yakan müşterilerinin emisyonlarını da azaltması gerektiğine karar verdi. Sorumlu olduğuna hükmedilen hem de kendi anavatanında bu kararın alındığı şirket Shell, isminde “Dutch” geçen sadece Hollanda'nın değil dünyanın en önemli uluslararası şirketlerinden biri.

Piyasalarda İtalya-Almanya bono spreadleri daralırken gözden kaçan bir detay da pandemi sırasında, eski Maliye Bakanı şimdi Federal Meclis Başkanı Wolfgang Schäuble, Financial Times'a ekonomik olarak zor durumdaki AB ülkelerine yardımı onaylayan bir yazı yazmıştı.

Şimdi, bir yıl sonra Schäuble tekrar eski forumuna yine Financial Times'ta yazdığı bir makale ile dönüyor. Artık AB ülkeleri arasında kredi riski farkı rüyalarını görenlerin okumasını tavsiye ederim.

Ama artık rüyadan uyanma vakti yaklaştığına dair en önemli detay 27 Mayıs Perşembe günü, ABD Başkanı Joe Biden ekonomik planlarını eleştirenlere ateş püskürmesi geldi. Politikalarının işgücü piyasasında sorunlara neden olduğu fikrini kesinlikle reddetti. Aslında, işverenler çalışanlarına daha fazla ödeme yaparsa, daha fazla çalışan bulacaklarını söyledi. “İnşa ettiğimiz ekonomi söz konusu olduğunda, artan ücretler bir hata değil, bir özellik” dedi. Bunun altı çizilmesi gereken tarihe geçecek bir söz olduğunu düşünüyorum. Pek de vanilya veya şekerimsi renkler ile üstü kapatılamayacak kadar net ve statüko açısından ekşimsi bir tat.

Sadece lafta kalmayacağına dair işaret ise Kongir Söre'ye federal asgari ücreti saatte 15 dolara yükseltme çağrısını yenilemeye devam etmesi oldu. “Birçok şirket bu krizde son derece iyi iş çıkardı ve onlar için iyi oldu” dedi. “Basit gerçek şu ki, kurumsal karlar on yıllardır en yüksek seviyede. İşçi maaşı 70 yılın en düşük seviyesinde. Müşteri fiyatlarını yükseltmeden işçi ücretini yükseltmek için fazlasıyla yeterli alanımız var.” Eski başkanların çoğu gibi, Biden da politikalarının istihdam yarattığını iddia ediyor. “Rekor istihdam yarattık, rekor ekonomik büyüme görüyoruz, yeni bir paradigma yaratıyoruz. İş ödüllendiren biri, sadece tepedekiler değil, bu ulustaki emekçiler.” Eski başkanların çoğunun aksine Biden, politikalarının ücretleri artırması gerektiğini düşünüyor.

Bütün bu ana resimde biraz eğreti duran, detaylara baktığımızda acaba adeta bir şizofreni hali olan doğayı ve insanı yok ederken zenginleştirdiğimizi sandığımız illüzyonun sonuna mı geliyoruz diye sormadan edemiyorum? David gibi “vanilya gökyüzü” altında medeniyet sembolü gökdelenin üstünde gerçeğe dönmeye mi hazırlanıyoruz?

Westworld dizisindeki konuklardan biri, kendisini karşılayan güzel çalışana, “Siz gerçek misiniz?” diye sorar. Hanımefendi de konuğa gülümseyerek, “Ayırt edemiyorsan gerçekten fark eder mi?” diye yanıt verir. Konuk traderdışa hayır, yok yatırımcı ise evet veya duruma bağlı diyebilirdi. Tabii gerçek ile algı arasındaki fark çok mu açıldı derken atlamamız gereken bir ihtimal daha var. O da gerçek diyebileceğimiz dünyanın aşındığı veya gerçekliğe bağlayan çipaların artık zayıfladığı ihtimali. Postmodern safsataya girmemeye çalışarak piyasa dili ile söyleyecek olursak temeller ne kadar temel, ne kadar gerçek veya illüzyon? Algıları oluşturan temeller artık ne kadar algılar tarafından oluşuyor veya bu ikisi arasındaki etkileşim ne kadar güçlü geri besleme döngüleri oluşturuyor? Böyle baktığımızda kullandığımız görüş ve analiz çerçevesinin aslında geçersiz olma ihtimali de var. Biz bir “oyunu” analiz ettiğimizi düşünürken belki de kuralları farklı bambaşka bir oyun ortaya çıkıyor. Vanilla Sky filmini dikkatlice birkaç kere izlediğinizde fark ettiğiniz bazı detaylar da olayın tamamen bir simülasyon veya sanrı olabileceğini düşündürüyor. Yükseklik korkusu yaşayan David, rüyadan uyanma kararını kolay vermesin diye, gerçek hayata dönmesi için gördüğü rüyada gökdeleni atlama şartı getirmiştir. Bu nasıl bir tesadüf ki şizofrenlerin de en sık intihar etme yöntemi yüksekten atlamaktır.

UYARI NOTU:

Burada yer alan yatırım bilgi, yorum ve tavsiyeleri yatırım danışmanlığı kapsamında değildir. Yatırım danışmanlığı hizmeti, yetkili kuruluşlar tarafından kişilerin risk ve getiri tercihleri dikkate alınarak kişiye özel sunulmaktadır. Burada yer alan yorum ve tavsiyeler ise genel niteliktedir. Bu tavsiyeler mali durumunuz ile risk ve getiri tercihlerinize uygun olmayabilir. Bu nedenle, sadece burada yer alan bilgilere dayanılarak yatırım kararı verilmesi beklentilerinize uygun sonuçlar doğurmayabilir. Söz konusu rapor belli bir kişiye veya mali durumları, risk ve getiri tercihleri benzer nitelikteki bir gruba yönelik olarak hazırlanmamıştır. Belirli bir getirin sağlanacağına dair herhangi bir vaat veya taahhütte bulunulmamaktadır. Tüm yorum ve tavsiyeler öngörü, tahmin ve fiyat hedeflerinden oluşmaktadır. Zaman içinde piyasa koşullarında meydana gelen değişiklikler nedeniyle söz konusu yorum ve tavsiyelerde değişikliğe gidilebilir. Size uygun olan yatırım araçlarının ve işlemlerin kapsam ve içeriği uygunluk testi neticesinde belirlenir. Uygunluk testi, yatırım kuruluşu tarafından pazarlanan ya da müşteri tarafından talep edilen ürün ya da hizmetin müşteriye uygun olup olmadığının değerlendirilmesi amacıyla, müşterilerin söz konusu ürün veya hizmetin taşıdığı riskleri anlayabilecek bilgi ve tecrübeye sahip olup olmadıklarının tespit edilmesidir. Bu raporda yer alan her türlü bilgi, yorum ve tavsiye uygunluk testi ile tespit edilecek risk grubunuz ve getiri beklentiniz ile uyumlu olmayabilir. Bu nedenle, uygunluk testi neticesinde risk grubunuz tespit edilmeden sadece burada yer alan bilgilere dayanılarak yatırım kararı verilmesi amaç, bilgi ve tecrübenize uygun sonuçlar doğurmayabilir.

Burada yer alan bilgi ve veriler, araştırma grubumuz tarafından güvenilir olduğuna inanılan kaynaklardan derlenmiş olup, doğrulukları ayrıca araştırılmamıştır. Bu nedenle, bu bilgilerin tam veya doğru olmaması nedeniyle doğabilecek zararlardan Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş. ve çalışanları sorumlu değildir. Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş. tarafından farklı bölümlerde istihdam edilen kişilerin veya Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş.'nin ortaklarının ve iştiraklerinin bu raporda yer alan tavsiyelerle veya görüşlerle hemfikir olmaması mümkündür. Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş. ile piyasanın işleyişinden kaynaklanan makul nedenlerden dolayı, Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş. ortakları, çalışanları, yöneticileri ve bunlarla doğrudan ve dolaylı olarak ilişkileri bulunan istihdam ilişkisi doğuracak bir sözleşme çerçevesinde veya herhangi bir sözleşme olmaksızın çalışan ve tavsiyenin hazırlanmasına katılan tüm gerçek veya tüzel kişiler ile müşterileri arasında önlemeyen çıkar çatışması ve objektifliği etkilemesi muhtemel nitelikte ilişkiler doğabilir. Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş., ortakları veya iştirakleri, Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yetkilendirildikleri yatırım hizmetleri ve faaliyetleri ile yan hizmetlerini, bu raporda bahsi geçen şirketlere, muhtelif zamanlarda, sunmayı teklif edebilir veya sunabilir. Muhtelif zamanlarda, Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş.'nin, ortaklarını, iştiraklerinin ve işbu kapsamdaki yöneticilerinin, yetkililerinin, çalışanlarının veya temsilcilerinin, doğrudan veya dolaylı olarak, raporda bahsi geçen işlemler, menkul kıymetler veya emtialar üzerinde pozisyonları bulunabilir veya farklı nedenlerle ilgi ve ilişkileri bulunabilir. Söz konusu çıkar çatışması durumlarında Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş., internet sitesinde yer alan Çıkar Çatışması Politikası uyarınca hareket eder. Bu rapor, sadece gönderildiği kişilerin kullanımı içindir. Bu raporun tümü veya bir kısmı Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş.'nin yazılı izni olmadan çoğaltılamaz, yayımlanamaz veya üçüncü kişilere gösterilemez, ticari amaçla kullanılamaz.